రివ్యూ:

దేశ స్వాతంత్ర్య ఉద్యమం - ముస్లింలు

-కె.బాలగోపాల్ *

సయ్యద్ నశీర్ అహమ్మద్ రచనలపైన సమీక్షా వ్యాసం

ఏ ప్రజలయినా తాము సహితం దేశ భక్తులేనని రుజువు చేసుకునే స్థితిలో ఉండడం - లేక రుజువు చేసుకోవలసిన స్థితిలోకి నెట్టబడడం - అన్యాయమంటే అందరూ ఒప్పుకుంటారు. 'ఇన్ జనరల్' ఒప్పుకోవడం పెద్దగా కష్టం కూడా కాదు. కానీ ఎందుకు అన్యాయం అన్న ప్రశ్న వేసుకొని కొంచెం లోతుగా విశ్లేషిస్తే అందరికీ కాకున్నా కొందరికి ఇబ్బంది అనిపించే జవాబులు దొరకగలవు.

దేశభక్తి అనేది వివాదానికి అతీతమైన సద్గుణం అనీ, మంచివాళ్లందరూ ఆ అర్థంలో దేశభక్తులు అయ్యే ఉంటారనీ అనుకుంటే 'ఎందుకు అన్యాయం' అన్న ప్రశ్నకు సులభమయిన జవాబు దొరుకుతుంది. మేము సహితం మంచివాళ్లమేనని రుజువు చేసుకోవలసి రావడం అన్యాయమే మరి.

కానీ దేశభక్తి అనేదే సమస్యాత్మకమైన భావన. కొన్ని కోణాలలో, కొన్ని అర్థాలలో అది ప్రజాస్వామిక భావనే కాగలదు. కొన్నిటిలో కాదు. తాము సహితం దేశభక్తులేనని రుజువు చేసుకోవలసిన స్థితికి నెట్టబడిన వారికి జరిగే ముఖ్యమైన అన్యాయం, ఈ సంగతి చెప్పలేకపోవడం, ఈ మాటలు అనలేకపోవడం. గుడిపాటి వెంకటచలం అనే హిందూ అగ్రకులానికి చెందిన రచయిత (మతాన్ని గురించి, కులాన్ని గురించి ఆయన అభిప్రాయం ఏమయినప్పటికీ) దేశభక్తి కంటే హీనమైన పాపం వేరే ఏదీ లేదని అనగలిగాడు. దానిని జోక్‌గా తీసుకున్నవారు జోక్‌గా తీసుకున్నారు, వ్యంగ్యంగా భావించిన వారు వ్యంగ్యంగా భావించారు, సమకాలీన రాజకీయాల మీద సీరియస్ వ్యాఖ్యగా అర్థం చేసుకున్నవారు ఆ విధంగా అర్థం చేసుకున్నారు. చలం గారికి ఆ వ్యాఖ్య వల్ల ఏ కష్టమూ రాలేదు. ఒక ఇండియన్ ముస్లిం, ఒక ఇండియన్ క్రిష్టియన్ అంత సులభంగా ఆ మాట అనగలరా?

అంబేద్కర్‌కే ఎంత కష్టమయింది! కాంగ్రెస్‌వారి జాతీయోద్యమం ప్రచారం చేసిన అర్థంలో 'దేశభక్తులు' కావడమే రాజకీయ కార్యకర్తలందరి కర్తవ్యం కాదనీ, దానికంటే సాంఘిక సంస్కరణ కోసం, సాంఘిక విప్లవం కోసం పనిచేయడం గొప్ప విషయమనీ అన్నందుకు ఆయన బ్రిటిష్ ఏజెంట్ అన్న నింద ఎన్నేళ్లు మోయవలసి వచ్చింది! ఆ నిందకు కాలం చెల్లిపోయిందని అనుకుంటున్న దశలో అరుణ్‌శౌరి దానికి మళ్లీ ప్రాణం పోయగలిగాడంటే ఈ 'దేశభక్తి' అనేది నిజంగానే

* మానవహక్కుల కార్యకర్త, హైకోర్టు న్యాయవాది

అతి హేయమయిన పాపం అనిపిస్తుంది. అంబేద్కర్ గొప్పదనమేమిటంటే, దేశభక్తి అనే మాటకు భయపడి సాంఘిక విప్లవం కోసం పనిచేయడమే నిజమయిన దేశభక్తి అని వాదించే ప్రయత్నం (నాకు తెలిసి) చేయలేదు. చేస్తే తప్పు కాకపోవచ్చును గానీ చేయలేదు. తాను అత్యవసరమని భావించిన రాజకీయ కార్యాచరణలో తన పాటికి తాను నిమగ్నం అయ్యాడు.

ఈ ఉపోద్ఘాతానికి అర్థం, భారత స్వాతంత్ర్య పోరాటంలో ముస్లింల పాత్రను వెలికి తీయడానికి సయ్యద్ నశీర్ అహమ్మద్ చేసిన (ఇంకా చేస్తూనే ఉన్న) ప్రయత్నం వృధా అనిగానీ గాడితప్పిన ప్రయాస అనిగానీ చెప్పడం కాదు. నశీర్ అహమ్మద్‌ది ప్రశంసనీయమైన కృషి అనడంలో సందేహ మేమీ లేదు. ఒక నిందకు జవాబు వివిధ స్థాయిలలో చెప్పవచ్చు. నిందవేసే వారి విలువల పరిధి లోనూ జవాబు చెప్పవచ్చు, ఆ విలువలను విమర్శించడం ద్వారానూ చెప్పవచ్చు. తరచుగా రెండూ అవసరమవుతాయి. ఇప్పటివరకు మొదటి పని చేస్తూ వున్న నశీర్ అహమ్మద్ రెండవది కూడా మొదలుపెట్టగలడన్న ఆశతో ఈ నాలుగు మాటలు అనడం జరిగింది.

బ్రిటిష్ పాలన నుండి భారత్‌కు విముక్తి సాధించిపెట్టేదే దేశభక్తియుతమయిన రాజకీయాచరణ అని ఒప్పుకున్నా, ఆ రకమైన దేశభక్తి ప్రదర్శించిన వారే గొప్పవారనుకున్నా, అటువంటి గొప్ప వారిలో ముస్లింల పాలు ఎంతమాత్రం తక్కువ కాదని నశీర్ అహమ్మద్ చాలా వివరంగా నిరూపిం చారు. అరుణ్‌శౌరీ వంటివారు రేపు ఏం మాట్లాడినా దానికి జవాబు చెప్పడానికి కావలసిన సమా చారం తెలుగు సమాజానికి అందిచ్చారు.

నిజానికి మనిషి ఆలోచనలకు ముఖ్యమైన మూలం చుట్టూ ఉన్న పరిస్థితులనీ, వాటిలో మతం ఒకానొకటి మాత్రమేననీ, ఎప్పుడో తప్ప అదే ప్రధానం కాదనీ గుర్తించినట్టయితే బ్రిటిష్ వలస పాలనకు తొలినాడు వ్యతిరేకత హిందువుల కంటె ముస్లింలలోనే ఎక్కువ ఉండే అవకాశం ఉందని గ్రహించడానికి నశీర్ అహమ్మద్ రచనలు చదవనక్కరలేదు– కొంచెం చరిత్ర తెలిస్తేచాలు. బ్రిటిష్ వాళ్లు భారతదేశంలో రాజ్యాధికారం నెలకొల్పే ప్రయత్నం మొదలుపెట్టేసరికి ఇక్కడ పాలకులు ఎక్కువగా మతం రీత్యా ముస్లింలు. యుద్ధాలలో ఓడిపోయి బ్రిటిష్ వారికి అధికారం అప్పగించిందీ ఎక్కువగా ముస్లిం రాజులే. బ్రిటిష్ విజయాన్ని 'ముస్లింల' ఓటమిగా భావించడం 18, 19 శతాబ్దా లలో సాధారణ విషయంగా ఉండేది. బ్రిటిష్ పాలనను తొలినాడు హిందువుల కంటె ముస్లింలే ఎక్కువ నిరసించారు. హిందూ సమాజానికి చెందిన ఆధిపత్య వర్గాలు – బ్రాహ్మణ, కాయస్త, బనియా, రాజపుత్ర కులాలు – త్వరలోనే బ్రిటిష్ పాలనకు 'అడ్జస్ట్' అయ్యారు. పర్షియన్ మరచి పోయి ఇంగ్లీష్ నేర్చుకున్నారు. కొత్త పాలనలో తమ స్థితిగతులకు ఉచితమైన హోదా వెతుక్కున్నారు. ముస్లిం పాలకవర్గాలు, మధ్యతరగతి అంత సులభంగా అడ్జస్ట్ కాలేదు. బ్రిటిష్ వ్యతిరేకతను చాలా కాలం పోగొట్టుకోలేదు. ఈ కారణంగా వారు పాశ్చాత్యీకరణలో వెనకబడి 20వ శతాబ్దం వచ్చేసరికి అభివృద్ధిలోనూ హిందూ అగ్రకులాల కంటె వెనకబడి పోయారు. అది వేరే చరిత్ర.

అందువల్ల తొలినాటి నుండీ బ్రిటిష్ పాలనను వ్యతిరేకించిన వారిలో ముస్లింలు పెద్ద సంఖ్యలో ఉండడం ఆశ్చర్యం కలిగించవలసిన విషయం కాదు. కనీస చరిత్ర జ్ఞానం లేకుండ, తమ సంకుచిత మైన నినాదాలే సత్యం అనుకునే వారిది వేరే సంగతి.

ఇక మామూలు జనం విషయానికొస్తే, బ్రిటిష్ వలస వాదం సంప్రదాయ వృత్తులపైన, వ్యవ సాయ రంగంపైన వేసిన దుష్ప్రభావం మతంతో నిమిత్తం లేకుండా అందరి మీదా ఒకే విధంగా

పడింది. కొందరు మౌనంగా సహించారు, కొందరు సాధారణ స్థాయిలో నిరసించారు, కొందరు తిరగబడ్డారు. అన్ని శ్రేణులలోనూ అన్ని మతాలవారూ ఉన్నారు. అయితే బ్రిటిష్ పాలన తొలుత స్థిరపడింది బెంగాల్‌లో కావడం వల్ల, జమీందారీ వ్యవస్థను తొలుత ప్రవేశపెట్టింది అక్కడే కావడం వల్ల, దానికి బలయిన బెంగాల్ రైతాంగం (ముఖ్యంగా తూర్పు బెంగాల్ రైతాంగం) ఎక్కువగా ముస్లింలు కావడం వల్ల, తొలినాటి గ్రామీణ అలజడులలోనూ ముస్లింల భాగస్వామ్యమే అధికం.

టిప్పు విశిష్టత

పాలకవర్గ తిరుగుబాటుదార్లను మొదట తీసుకుంటే, బ్రిటిష్ వాళ్లు టిప్పు సుల్తాన్‌కు భయపడినంతగా వేరే ఎవరికీ భయపడలేదు. భయం అంటే కేవలం సైనిక భయం కాదు. టిప్పుది హేతుబద్ధమైన ఆధునిక ఆలోచనారీతి. తన చుట్టూ ఉన్న ఇతర – హిందూ, ముస్లిం – వైరి రాజుల వల్ల తన రాజ్య సౌభాగ్యానికేం నష్టంలేదు గానీ, బ్రిటిష్ వారి విషయం వేరే అని స్పష్టంగా గ్రహించిన అతికొద్ది మంది ఇండియన్ పాలకులలో టిప్పు ఒకడు. తక్కినవాళ్లు ఒకసారి కాకపోతే ఒకసారి తమ పొరుగు రాజులను ఓడించడానికి బ్రిటిష్ వారితో చేతులు కలిపారు గానీ టిప్పు ఒక్కడే ఆ పని ఎన్నడూ చేయలేదు. అందుకు భిన్నంగా, బ్రిటిష్ వారికి వ్యతిరేకంగా దక్కన్‌లోని రాజ్యాలన్నిటినీ ఏకం చేయాలని (ఫ్రెంచి వారి సాయం కూడా తీసుకోవాలని) ప్రయత్నించాడు. తన ప్రయత్నాన్ని అర్థం చేసుకోలేకపోయిన తన ఇరుగు పొరుగు రాజుల తెలివితక్కువతనానికి విసుక్కున్నాడు. కానీ చివరి వరకు బ్రిటిష్ వారిని కేవలం మరొక వైరి రాజుగా చూడడానికి వీలులేదన్న తన అవగాహనను వదులుకోలేదు. చివరి మైసూరు యుద్ధంలో టిప్పుసుల్తాన్ చనిపోయాడని తెలిసి 'ఇక ఇండియా మనదే'నని బ్రిటిష్ సైనిక అధికారి ఒకరు సంతోషం పట్టలేక ప్రకటించాడనీ, టిప్పు సుల్తాన్‌ను ప్రశంసిస్తూ 'ప్రపంచం నిన్నూ నన్నూ మరచిపోయిన తరువాత చాలాకాలం వరకు కూడా టిప్పు సుల్తాన్‌ను జ్ఞాపకం పెట్టుకుంటుంది అని గవర్నర్ జనరల్ వెల్లెస్లీ అన్నాడనీ, చరిత్రకారులు చెప్తారు. నశీర్ అహమ్మద్ ప్రచురించిన పుస్తకాల పరంపరలో టిప్పు సుల్తాన్ మీద ప్రత్యేకంగా ఒక చిన్న రచన ('మైసూర్ పులి టిప్పుసుల్తాన్') ఉండడం ఉచితమే. దానిని విస్తరించి ఇంకా వివరంగా రాయగలిగితే బాగుంటుంది.

ప్రథమ భారత స్వాతంత్ర్య సంగ్రామం అనీ, సిపాయి తిరుగుబాటు అనీ వివిధ పేర్లతో పిలవబడే 1857 తిరుగుబాటు ఒక మతానికీ, ఒక మతస్తులకూ చెందినది కాదుగానీ దానిని ఒకరి తిరుగు బాటుగా చూడదలచుకుంటే అది ప్రధానంగా ముస్లింల తిరుగుబాటు. బ్రిటిష్ వాళ్లు దానిని ఆ రకంగానే అర్థం చేసుకున్నారు. ఏక సమయంలో 1857ను మహత్తర స్వాతంత్ర్య పోరాటంగా ప్రస్తుతిస్తూ, ముస్లింలు స్వాతంత్ర్య పోరాటంలో పాల్గొనలేదని నిందించే వారికిది మింగుడుపడక పోవచ్చుగాక. ఆ పోరాటంలో పాల్గొన్న సంస్థానాధీశులంతా తమ సింహాసనాలు, రాచరికాలు కాపాడుకోవడానికే పాల్గొన్నారని వ్యాఖ్యానించేటట్టయితే అది ముస్లింలకెంత వర్తిస్తుందో హిందువు లకూ అంతే వర్తిస్తుంది. రాజ్యాధికారం కోల్పోయామన్న దుగ్ధతోనే వారు కదిలినప్పటికీ అది స్వాతంత్ర్య పోరాటమేననుకుంటే అది ఝాన్సీరాణి లక్ష్మీబాయికి ఎంతమేరకు వర్తిస్తుందో, అవధ్ రాణి బేగం హజ్రత్ మహల్‌కూ అంతే వర్తిస్తుంది. అయినప్పటికీ లక్ష్మీబాయి దేశభక్తికి చిహ్నంగా దేశమంతా పరిచయం కాగా (తెలుగునాట – కనీసం కోస్తాంధ్రలో – ఒక తరంలో ప్రతీ రెండవ ఇంటా ఒక ఝాన్సీ ఉండేది), బేగం హజ్రత్ మహల్ గురించి నశీర్ అహమ్మద్ వంటివారు చెప్తే

తప్పు తెలియని దుస్థితి దేశానికి పట్టింది.

1857 మేనెల 10వ తేదీన మీరట్‌లో తిరగబడ్డ సిపాయిలు ఢిల్లీకి వచ్చి తమ తిరుగుబాటుకు నాయకత్వం వహించమని ఆఖరి ముఘల్ 'చక్రవర్తి' బహదూర్ షా జఫర్‌ను కోరగా, తొలుత అంతగా ఆసక్తి చూపని జఫర్ తరువాత అంగీకరించాడు. నాలుగు నెలలపాటు సాగిన పోరాటానికి అతనే కేంద్రం అయ్యాడు. తానొక్కడే పోరాడలేనని గ్రహించి దేశంలోని సంస్థానాధీశులందరికీ తనతో కలిసిరమ్మని ఆహ్వానం పంపాడు. ఇది ముఘల్ పాలన పునరుజ్జీవనానికి దారితీస్తుందన్న సందేహంతో కొందరు రాజులు తటపటాయించడాన్ని గమనించి, బ్రిటిష్ వారిని నిలువరించి నట్టయితే దేశంలో సమాఖ్య తరహా పాలన నెలకొల్పుదామని కూడా జఫర్ సూచించాడు. దేశంలోని సంస్థానాధీశులంతా టిప్పు సుల్తాన్ లాంటివాళ్లయివుంటే– తమలో తమకు ఎన్ని ఘర్షణలున్నా బ్రిటిష్ వారి వ్యాప్తిని నిలువరించడానికి ఒకటి కావడం అవసరం అని గుర్తించి ఉంటే – జఫర్ సూచన కొంతయినా ఫలితం ఇచ్చేదేమో. అప్పుడు బ్రిటిషిండియా చరిత్ర ఏ విధంగా ఉండేదో! ముఘలుల పట్ల వ్యతిరేకత ఈ ఏకీకరణకు అడ్డం వచ్చిందన్న సూచనకు మన 'దేశభక్తులు' ఏ విధంగా అర్థం చేసుకుంటారో, ఏ విధంగా వ్యాఖ్యానిస్తారో! ఆ వ్యతిరేకతే లేక పోయినట్లయితే మొదటి స్వాతంత్ర్య సంగ్రామమే చివరిది అయివుండేదని చెప్పడం నా ఉద్దేశ్యం కాదు గానీ ఆ సంగ్రామాన్ని అధికారం కోల్పోయిన ముస్లిం పాలకుల ప్రతి చర్యగా ఒక్క బ్రిటిష్‌వారే కాదు, చాలామంది సంస్థానాధీశులు చూసారనేది వాస్తవం. అయినప్పటికీ ఈనాటి దేశభక్తి భావనలో ప్రముఖ స్థానం ఉన్న ప్రథమ భారత స్వాతంత్ర్య సంగ్రామం అనే ఘట్టంలో బహదూర్ షా జఫర్‌కు గానీ బేగం హజ్రత్ మహల్‌కు గానీ మన హైదరాబాద్‌కు చెందిన రొహిల్లా యోధుడు తుర్రేబాజ్‌ఖాన్‌కు గానీ సంఘ్ పరివార్ ఆధ్యాత్మిక గురువు వినాయకరావు దామోదర్ సావర్కర్ సహితం మెచ్చుకున్న కాన్పూరు పాలకుడు నానాసాహెబ్ మిత్రుడు అజీముల్లాఖాన్‌కు గానీ మద్రాసులో పుట్టి ప్రపంచమంతా తిరిగి లక్నోలో పోరాటంలో భాగమయిన మౌల్వీ అహ్మదుల్లా ఖాన్‌కు గానీ చోటులేకపోవడం ఏ రకంగానూ న్యాయం కాదు. ఈ పోరాటకారులొక్కక్కరి జీవితాన్నీ పాత్రనూ క్లుప్తంగానే అయినా చరిత్రకెక్కించడం నశీర్ అహమ్మద్ చేసిన మంచిపని.

రాజులు, రాణులు, సంస్థానాధీశులూ చేసిన పోరాటాలు ఒకెత్తయితే, ప్రజల నుండి గెరిల్లా పద్ధతిలో జరిగిన బ్రిటిష్ వ్యతిరేక తిరుగుబాట్లు ఇంకొకెత్తు. 19వ శతాబ్దం ఆద్యంతం ఆదివాసులు మధ్యభారతంలో చేసిన తిరుగుబాట్లను దేశ స్వాతంత్ర్య పోరాటంలో భాగంగా చూడడం మన దేశ భక్తులింకా నేర్చుకోలేదు. అదే కోవకు చెందినవి పరిశుద్ధ ఇస్లాంను సిద్ధాంతంగా కలిగిన తిరుగు బాట్లు.

ఇవీ స్వాతంత్ర్య పోరాటాలే

వహాబీ, ఫరాజీ, మోప్లా తిరుగుబాట్లు ఈ కోవకు చెందినవి. శుద్ధ ఇస్లాం అనే తాత్విక ధోరణి వీటిలో బలంగా ఉన్న కారణంగా వీటిని మతపరమయిన ఉద్యమాలుగా వర్గీకరించే అవకాశం ఉంది. బ్రిటిష్ పాలనా యంత్రాంగం ఆ పనే చేసింది. అయితే ఈ గెరిల్లా పోరాటాల విశేషం ఏమి టంటే ఇవి పుట్టింది ముస్లిం జమీందారులు, భూస్వాములు ఉన్న ఉత్తరప్రదేశ్ వంటి ప్రాంతాలలో కాదు. ముస్లింలు కాయకష్టం చేసుకుని బతికే రైతులు, కూలీలుగా, హిందువులు జమీందార్లు, భూస్వాములు, సంప్రదాయక పెత్తందార్లుగా ఉన్న తూర్పు బెంగాల్ (ఇవ్వాల్టి బంగ్లాదేశ్), మలబార్

(కేరళ రాష్ట్రం ఉత్తర భాగం) ప్రాంతాలలో. ఈ కారణంగా ఈ ఉద్యమాలు సారాంశంలో భూస్వామ్య వ్యతిరేక రైతాంగ పోరాటాలేనని విశ్లేషించిన వారున్నారు.

నశీర్ అహమ్మద్ ఈ పోరాటాలను స్వాతంత్ర్య పోరాటంలో భాగంగా చూసి వీటి గురించి విస్తృతంగా రాశారు. ఇది చాలామంచి కృషి. 19వ శతాబ్దం ఆద్యంతం ఈ పోరాటాలు, వాటి పాయలు బ్రిటిష్ వారిని చాలా ఇబ్బంది పెట్టాయి. ఎక్కడ ఏ అలజడి జరిగినా దాని వెనక వహాబీ లేక ఫరాజీ ఆందోళనకారులున్నారేమో అని బ్రిటిష్ ఇండియా పాలకులు అనుమానించేవారు.

20వ శతాబ్దంలో పట్టణ ప్రాంతాల మధ్యతరగతికి చెందిన యువకులు హైందవ దృక్పథంతోనూ సెక్యులర్ దృక్పథంతోనూ బ్రిటిష్ పాలనపైన చేపట్టిన మిలిటెంట్ పోరాటాల గురించి మనకు బాగానే తెలుసును. బెంగాల్ విప్లవకారులకు, హిందూస్తాన్ రిపబ్లికన్ ఆర్మీకీ, గదర్ పార్టీకీ న్యాయమైన గుర్తింపు, గౌరవం లభించాయి. కానీ 19వ శతాబ్దంలో గ్రామీణ ప్రాంతాలలో ఆదివాసులు, బక్కచిక్కిన ముస్లిం రైతులూ అంతే పట్టుదలతో చేసిన మిలిటెంట్ పోరాటాలకు ఇప్పటికీ ఆ గుర్తింపు లేదు. నిజానికి 20వ శతాబ్దపు 'టెర్రరిస్టుల' కంటె వారే ఎక్కువ కాలం, ఎక్కువ పట్టుదలతో, ఎక్కువగా ప్రజలను సమీకరించి బ్రిటిష్ ఇండియా పాలకులపైన పోరాటం చేశారు.

18వ శతాబ్దపు ద్వితీయార్థంలో బెంగాల్ ప్రాంతంలో వచ్చిన తీవ్రమైన కరువుకు ప్రజలు పిట్టల వలె చనిపోతున్నపుడు కూడా తూర్పు ఇండియా కంపెనీ పాలనా యంత్రాంగం రెవెన్యూ వసూలును నిర్దయగా కొనసాగించింది. జనాభాలో దాదాపు మూడవ వంతు కరువు వాతపడి చనిపోయినప్పటికీ, రెవెన్యూ వసూలు పదిశాతం పెరిగిందని 1770-71 సంవత్సరపు రిపోర్టులో ఒక ఇంగ్లీష్ విశ్లేషకుడే అంచనా వేశాడంటే కంపెనీ క్రూరత్వం ఎంతటిదో అర్థం చేసుకోవచ్చు. అప్పటికే పది సంవత్సరాలుగా పరాయి పాలనకు వ్యతిరేకంగా ప్రజలకు ఉద్బోధిస్తున్న ముస్లిం ఫకీర్లు ఈ ఘోర క్షామ కాలంలో విజృంభించారు. వీరి నాయకుడు మజ్నూషా ఫకీర్. నాగాలుగా పిలవబడే హిందూ సన్యాసులు కూడా వారికి తోడయ్యారు. 1771లో ఫకీర్ల సమావేశంపైన ఇంగ్లీష్ సైనికులు కాల్పులు జరిపి 150 మందిని చంపారు.

ఆ తరువాత ఫకీర్ల, గెరిల్లా పోరాటం విస్తృతమై ప్రస్తుత బంగ్లాదేశ్, పశ్చిమ బెంగాల్, అస్సాం ప్రాంతాలనేకాక బీహార్, అస్సాం, భూటాన్, నేపాల్ ప్రాంతాలకు కూడా వ్యాపించింది. ధాన్యం గిడ్డంగుల మీద దాడిచేసి ధాన్యాన్ని కరువు పీడిత ప్రజలకు పంచేవారు, వడ్డీ వ్యాపారుల వద్దనున్న రుణ పత్రాలు తగలబెట్టేవారు, తూర్పు ఇండియా కంపెనీ ఏజెంట్లను కఠినంగా శిక్షించేవారు. ప్రజలను పీడించవద్దనీ, స్వచ్ఛందంగా ఇచ్చే చందాలు తీసుకోవాలే తప్ప బలవంతంగా డబ్బుల వసూలు చేపట్టకూడదనీ మజ్నూషా తన అనుచరులను ఆదేశించాడని బ్రిటిష్ అధికారులే చెప్పుకున్నారు. ఫకీర్లు, నాగా సన్యాసులు కలిసి పోరాటం చేయడం వల్ల ఏ హిందూ ముస్లిం ఐక్యత అసాధ్యం అని బ్రిటిష్ వారు తమకు తాము నచ్చజెప్పుకున్నారో అది సాధ్యమేనని రుజువు చేశారు కూడా. అయితే కంపెనీ అధికారులు విపరీతమైన హింస ప్రయోగించి క్రీ.శ. 1800 నాటికి ఫకీర్ల తిరుగుబాటును అణచివేశారు.

బ్రిటిష్ పాలనకు వ్యతిరేకంగా రాజులు, నవాబులు, వివిధ సంస్థానాధీశులు అప్పటికే తిరుగుబాట్లు చేస్తున్నారు. అందులో సూత్రబద్ధమైన వలసవాద వ్యతిరేకత పాలు ఎంత, కేవలం తమ

ప్రశాసనాన్ని కాపాడుకోవాలన్న ఆరాటం ఎంత అంటే అందరికీ వర్తించే సూత్రీకరణ చేయడం కష్టం. అయినప్పటికీ వారి ప్రతిఘటన మొత్తం స్వాతంత్ర పోరాటంలో భాగంగానే గుర్తించబడు తున్నది. కాగా, ప్రజల వైపు నుండి జరిగిన మొట్టమొదటి విస్తృత సమీకరణ, పోరాటం ఫకీర్లు నాయకత్వం వహించినదే. వీరికి హిందూ సన్యాసులూ తోడయ్యారు. దీనిని ఏ విధంగా అర్థం చేసుకోవాలి? హైందవ సమాజంలో సన్యాసులు, భారతీయ ముస్లిం సమాజంలో ఫకీర్లు, సమాజం కట్టుబాట్లకు ఎడంగా ఉండి ప్రజల మీద జరిగే అణచివేతకూ అన్యాయానికీ వ్యతిరేకంగా గొంతు విప్పేవారనీ, నిరసనకు గళం ఇచ్చేవారనీ రొమిల్లా థాపర్ వంటి విశ్లేషకులు గుర్తించారు. ఈ ఫకీర్లు- సన్యాసుల తిరుగుబాటు ఆ సంప్రదాయక పాత్రనే బ్రిటిష్ పాలనకు వ్యతిరేకంగా నిర్వహిం చిందనుకోవాలా? లేకపోతే మత భావాల ప్రేరణతో జీవించే ఫకీర్లు క్రైస్తవ పాలనను సహించలేక 'ఫిరంగీ'లను పారద్రోలమన్న నినాదంతో తిరగబడ్డారనుకోవాలా? 'ఆధునికత'కు వ్యతిరేకంగా 'సంప్రదాయకత' చేసిన తిరుగుబాటు అనుకోవాలా? లేక కోల్పోయిన ముస్లిం రాజవంశాల, సంస్థానాధీశుల వైభవాన్ని తిరిగి సాధించడం కోసం పోరాడారనుకోవాలా? లేక అది కరువు పీడిత రైతాంగాన్ని వలస పాలకులకూ, వారి ఏజెంట్లయిన జమీందార్లకూ వ్యతిరేకంగా సమీకరించిన వర్గ పోరాటం అనుకోవాలా? బెంగాల్ ప్రాంతంలో జమీందార్లు ఎక్కువగా హిందువులు, రైతులు ఎక్కువగా ముస్లింలు అన్న విషయాన్ని దృష్టిలో పెట్టుకొని ఇది హిందువుల సంపదను దోచుకున్న ముస్లిం తిరుగుబాటు అనుకోవాలా?

ఈ ప్రశ్నలకు వివరంగా జవాబు చెప్పుకోవడానికి కావలసిన సమాచారం చరిత్రకారులకు అందుబాట్లో ఉందో లేదో. అది మన చేతిలో లేని పరిమితి కాగా, బ్రిటిష్ పాలనను మొత్తంగా అంతమొందించి దాని స్థానంలో ఏకీకృత స్వదేశీ రాజ్యాన్ని నెలకొల్పే ప్రయత్నాన్ని మాత్రమే స్వాతంత్ర పోరాటంగా అర్థం చేసుకునే వైఖరి భావజాల సంబంధమైన పరిమితి. దీనిని వదులుకొని, బ్రిటిష్ వలస పాలన ఫలితాలను నిరసించి దానిని తొలగించాలన్న సంకల్పంతో ఏ ప్రత్యామ్నా యాన్ని దృష్టిలో పెట్టుకొని పనిచేసినా, అసలు ఏ ప్రత్యామ్నాయమూ స్పష్టంగా లేకున్నా- అది స్వాతంత్ర పోరాటంలో భాగమేననుకుంటే ఫకీర్ల తిరుగుబాటు స్వాతంత్ర పోరాటాలలో భాగమే. ఒక ముఖ్యమైన భాగమే.

వహాబీ ఉద్యమం

ఫకీర్ల తిరుగుబాటు అంతమైన తరువాత బెంగాల్ నుండే మళ్లీ మొదలయిన వహాబీ-ఫరాజీ ఉద్యమాలకు కూడా ఇది వర్తిస్తుంది. వీటిలో మత ప్రేరణ ఇంకా ఎక్కువ. ముస్లింలు పరాయి ప్రభావానికి లోనయి తమ మత ఆచారాలను మరచి ప్రవర్తిస్తున్నారన్న ఆవేదనతో, శుద్ధమైన ఇస్లామిక్ ఆచరణను తిరిగి ప్రవేశపెట్టే లక్ష్యంతో అరేబియాకు చెందిన అబ్దుల్ వహాబ్ మొదలు పెట్టిన కఠినమైన సంస్కరణను వహాబీ ఉద్యమం అంటారు. ఇది అరేబియాకు పరిమితమై ఉండ లేదు. ముస్లిం ప్రపంచమంతటా వ్యాపించింది. ఈ ఉద్యమాన్ని ఆధునికతకు వ్యతిరేకంగా సంప్ర దాయకత చేసిన తిరుగుబాటుగా అర్థం చేసుకున్న వారున్నారు. ఇస్లాం అరేబియా నుండి బయటకు వ్యాపించిన క్రమంలో ముస్లిం సమాజంలో అనివార్యంగా వచ్చి చేరిన భిన్నత్వాన్ని నిరసించిన మూర్ఖవాదంగా విశ్లేషించిన వారూ ఉన్నారు. ఇవి రెండూ కొంతమేరకు నిజమే కావచ్చు. వారి కఠోరమైన వ్యవహారశైలి వల్ల వహాబీలు పనిచేసిన ప్రాంతాలలో పరమతస్తులతో ఘర్షణలు రావడమే

కాదు, ముస్లింలలోనే వ్యతిరేకత చాలా వచ్చింది. ఈ 'శాంతి భద్రతల' కోణం వహాబీలను అణచి వేయడానికి బ్రిటిష్ వారికి బాగా తోడ్పడింది కూడా.

అయితే ముస్లిం సమాజంలో ఒక కఠినమైన అంతర్గత సంస్కరణ ఉద్యమంగా ప్రారంభమైనది, ఇండియాకొచ్చేసరికి క్రైస్తవ పాలనను తొలగించి ఇస్లామిక్ రాజ్యాన్ని నెలకొల్పాలన్న రాజకీయ నినాదంగానూ మారింది, అత్యధికంగా బక్క చిక్కిన వ్యవసాయదారులు, చేతివృత్తుల వారు అయిన ముస్లిం ప్రజల మీద ప్రభుత్వము, జమీందార్లు, వడ్డీ వ్యాపారులు అమలు చేస్తున్న అణచివేతను బలంగా వ్యతిరేకించిన మిలిటెంట్ పోరాటంగానూ మారింది. కరువు పీడిత బెంగాల్‌లో టిటూమీర్ (మీర్ నిస్సార్ ఆలీ) నాయకత్వంలో నడిచిన వహాబీ ఉద్యమానికి ఈ చివరి లక్షణం దండిగా ఉండింది. వహాబీ ఉద్యమంలోని ఈ భిన్న కోణాలలో ఈనాటి రాజకీయ సందర్భంలో ఒక్కొక్కరికీ కొన్ని కొన్ని నచ్చుతాయి, కొన్ని నచ్చవు కాబట్టి వీటిలో ఏదో ఒక దానిని ఎంపిక చేసుకొని ఇదే వహాబీ ఉద్యమం అసలు గుణం అని విశ్లేషించడం జరుగుతుంటుంది. విశ్లేషకులకు 'అసలు విషయం'గా కనిపించేది లౌకిక ప్రజాతంత్ర వర్గ పోరాటం కావచ్చు, కరడుగట్టిన మతవాదం కావచ్చు. కానీ ఈ విశ్లేషణలు ఊహించుకునే తేడాలు, విభజన రేఖలు వహాబీ ఉద్యమంలో నిజంగా ఉన్నాయని రుజువు చేయడం కష్టం. ఒక కాలానికి, ఒక దృష్టి కోణానికి, పరస్పరం అసంబద్ధంగా తోచే విషయాలు మరొక కాలానికీ మరొక దృష్టి కోణానికీ ఆ విధంగా తోచకపోవచ్చు.

అదెట్లాగున్నా ఒకటి మాత్రం సత్యం. బ్రిటిష్ పాలకులు 19వ శతాబ్దం యావత్తు చాలా ఆందోళన చెందిన మిలిటెంట్ పోరాటం వహాబీ ఉద్యమం. పంతొమ్మిదవ శతాబ్దం తొలి దశాబ్దాల నాటికే ఆచార వ్యవహారాల సంస్కరణ ఉద్యమంగానూ సామాజిక స్థితిగతుల పట్ల నిరసన ఉద్యమంగానూ ముస్లిం సమాజంలో వహాబీ ఆలోచనారీతి బాగా వ్యాపించింది. గ్రామీణ రైతాంగం, పట్టణ ప్రాంత దిగువ మధ్యతరగతి, నిరుద్యోగ యువత బాగా ఆకర్షితులయ్యారు. 1831లో బెంగాల్‌లోని పూర్వా అనే గ్రామం జమీందారు కృష్ణదేవరాయ్ గడ్డం పెట్టుకునే ముస్లింలపైన పన్ను విధించడంతో వహాబీల తిరుగుబాటు మిలిటెంట్ రూపం తీసుకుంది. తన మాట విననందుకు గుంపును పోగుచేసి ముస్లింలపైన దాడిచేసి వారి మసీదును ధ్వంసం చేసిన జమీందారు చర్యకు నిరసనగా టిటూమీర్ నాయకత్వంలో మొదటి పెద్దదాడి జరిగింది. ఆ తరువాత జమీందార్లపైన, 'ఫిరంగీల'పైన దాడులు కొనసాగాయి. మతపరమైన అవమానానికి నిరసనగా మొదలైన తిరుగుబాటు మొదట్లో మత అసహనాన్ని ప్రదర్శించింది. ఆ తరువాత జమీందార్లు, నీలిమందు, ప్లాంటర్లు, తూర్పు ఇండియా కంపెనీ పాలకుల దోపిడీ దౌర్జన్యాలను ఎదుర్కున్న మిలిటెంట్ పోరాటంగా వహాబీ ఉద్యమం బెంగాల్ అంతటా వ్యాపించింది. ఉద్యమం ముస్లింలకే పరిమితం అయినప్పటికీ తూర్పు బెంగాల్ ప్రాంతంలో ముస్లింలు మెజారిటీగా ఉన్న రైతాంగం పైన హిందువులు మెజారిటీగా ఉన్న జమీందార్ల దోపిడీ దౌర్జన్యాలు ఒక సామాజిక వాస్తవం కాబట్టి ఇది రైతాంగ తిరుగుబాటు స్వభావాన్ని కలిగి ఉంది. హిందువులయినా తమకు అడ్డం రాకపోతే ఏమీ చేయవద్దనీ ముస్లింలయినా తమకు అడ్డం వస్తే క్షమించవద్దనీ టిటూమీర్ తన అనుచరులను ఆదేశించిన విషయం విశ్లేషకులు చెప్తారు. హిందూ సమాజానికి చెందిన పేద రైతాంగమూ వహాబీలకు సహకరించిన సందర్భాలున్నాయి.

పూర్వా గ్రామంలో జమీందారు అనాగరిక వైఖరికి వ్యతిరేకంగా మొదలయిన వహాబీల పోరాటం త్వరలోనే కంపెనీ సేనలతో యుద్ధంగా మారి ఒక సంవత్సరం పాటు సాగింది. చివరి

ఘట్టంలో టిటూమీర్‌తో సహా 50 మంది చనిపోగా, మరొక ముఖ్యుడు గులాం మాసుంను కంపెనీ పాలకులు బహిరంగంగా ఉరితీశారు. ఇంకొక 197 మందికి కఠిన శిక్షలు వేశారు. అయితే వహాబీ తత్వం, ఉద్యమం దేశమంతటా వ్యాపించి 19వ శతాబ్దం చివరి దాకా బ్రిటిష్ పాలకులను ఇబ్బంది పెడుతూనే ఉంది. ఈ కథను నశీర్ అహమ్మద్ 'భారత స్వాతంత్ర్యోద్యమం - ముస్లిం ప్రజా పోరాటాలు' అనే ప్రచురణలో వివరంగా చెప్పారు. వహాబీలు వలస పాలనకు వ్యతిరేకంగా చేసిన పోరాటాలను ప్రశంసిస్తూ, వారి మతపరమైన అసహనం వల్ల జరిగిన నష్టాన్ని వివరించారు.

ఫరాజీ ఉద్యమం

వహాబీ ఉద్యమం తరువాత వచ్చిన ఫరాజీ ఉద్యమం స్థూలంగా అదే స్వభావాన్ని కలిగినది. 'ఫర్జ్' అనే మాట నుండి 'ఫరాజీ' పుట్టింది. ఫర్జ్ అనేది సాధారణ సంభాషణలో అనుల్లంఘనీయమైన విధి లేక కర్తవ్యం అన్న అర్థాన్ని ఇస్తుంది. అది ధార్మిక కర్తవ్యం కానవసరం లేదు. కానీ ఫరాజీ ఉద్యమకారులు ప్రయోగించిన అర్థంలో అది ధార్మికమే. ముస్లింల జీవిత ఆచారాలలోకి వచ్చి చేరిన అన్య ప్రభావాలను తొలగించడం, శత్రువు పాలనలో ఉన్న దేశాన్ని విముక్తిచేసి ఇస్లామిక్ రాజ్యాన్ని నెలకొల్పడం వారు ఎంచుకున్న కర్తవ్యాలు. ఫరాజీ ఉద్యమ వ్యవస్థాపకుడు తూర్పు బెంగాల్‌లోని ఒక చేనేత కార్మిక కుటుంబంలో పుట్టిన హాజీ షరియతుల్లా. ఇతను హజ్‌కు మక్కాకు పోయి వహాబీ ఉద్యమాన్ని గురించి తెలుసుకొని ఇండియాకు తిరిగి వచ్చిన తరువాత అదే నమూనా గల కర్తవ్యాన్ని తనకు తాను నిర్దేశించుకున్నాడు.

శుద్ధ ఇస్లాం ప్రబోధం కారణంగా ఫరాజీలకు ముస్లింలతోనే ఘర్షణ ఏర్పడగా, ఫిరంగీ రాజ్యాన్ని పారదోలాలన్న లక్ష్యంతో జమీందార్లకు శిస్తు చెల్లించవద్దన్న పిలుపు ఇవ్వడం వల్ల జమీందార్లతోనూ పాలనా యంత్రాంగంతోనూ ఘర్షణ ఏర్పడింది. పాలనా యంత్రాంగం షరియతుల్లానూ, అతని అనుచరులనూ అణచివేసే కొద్దీ జమీందార్ల దోపిడీకీ ఇండిగో ప్లాంటర్ల దోపిడీకీ గురైన రైతాంగానికి అతను విముక్తి సంకేతం అయ్యాడని సమకాలీన బ్రిటిష్ వ్యాఖ్యాతలే అన్నారు. అతని కొడుకు దూదుమియా (మహమ్మద్ మోసిన్) నాయకత్వంలో ఫరాజీ ఉద్యమం ధార్మిక కోణం తగ్గి రాజకీయార్థిక కోణం పెరిగిన కారణంగా అది ప్రధానంగా జమీందార్లు, కంపెనీ పాలకులు, ఇండిగో ప్లాంటర్ల వ్యతిరేక పోరాటంగా సాగింది. తన ముస్లిం స్వభావాన్ని వదులుకోకపోయినా వైరుధ్యం రాకపోవడానికి కారణం తూర్పు బెంగాల్‌లో రైతాంగం, నేత కార్మికులు ఎక్కువగా ముస్లింలు కావడం, ధనిక వర్గాలకు చెందిన ముస్లింలకు ఫరాజీల ధార్మిక ప్రచారమూ రాజకీయార్థిక ప్రణాళికా రెండూ నచ్చకపోవడం వల్ల వారు (కొన్ని మినహాయింపులతో) జమీందార్లతో ప్లాంటర్లతో ఒకటి కావడం. పేద హిందువులు ఎంత మేరకు ఫరాజీ ఉద్యమంలో భాగం అయ్యారన్న విషయంలో సమాచారం అంతగా లేదుగానీ బ్రిటిష్ నివేదికలలో తరచుగా పేదలంతా దూదుమియా వెంట పోయారన్న భావం వ్యక్తమయిన మాట వాస్తవం.

1847 నాటికే తూర్పు బెంగాలులో ఫరాజీల వెనక 50 వేల జనం ఉన్నారని తూర్పు ఇండియా కంపెనీ నివేదికలు తెలియజేస్తాయి. వారు గ్రామాలలో సమాంతర పాలనా యంత్రాంగాన్ని నెలకొల్పారు. ఈ ఫరాజీ ఖలీఫత్ (పాలనా వ్యవస్థ) ధార్మిక వ్యవహారాలనూ లౌకిక వ్యవహారాలనూ కూడ చూసుకునేది. అందులో ముస్లిమేతరులు ఉండడమే కాక మైనారిటీలయిన హిందువులు, క్రైస్తవుల మత విశ్వాసాలు దెబ్బతినకుండా జాగ్రత్త తీసుకున్నారని కూడా సమకాలీన బ్రిటిష్

సయ్యద్ నశీర్ అహమ్మద్ రచనల జాబితా:

1. భారత స్వాతంత్ర్యోద్యమం: ముస్లిం మహిళలు
(పేజీలు 80, వెల: రూ.20.00)
2. భారత స్వాతంత్ర్యోద్యమం: ముస్లింలు
(పేజీలు 44, వెల: రూ.10.00)
3. భారత స్వాతంత్ర్యోద్యమం: ఆంధ్రప్రదేశ్ ముస్లింలు
(పేజీలు 80, వెల: రూ.30.00)
4. మైసూరు పులి: టిప్పుసుల్తాన్
(పేజీలు 28, వెల: రూ.10.00)
5. షహీద్-ఎ-ఆజం అష్ఫాఖుల్లా ఖాన్
(పేజీలు 24, వెల: రూ.10.00)
6. భారత స్వాతంత్ర్యోద్యమం - ముస్లిం ప్రజా పోరాటాలు
(పేజీలు 176, వెల: రూ.50.00)
7. భారత స్వాతంత్ర్య సంగ్రామం - ముస్లిం యోధులు (ప్రథమ భాగం)
(పేజీలు 318, వెల: రూ.100.00)

ప్రతులకు: ఆజాద్ హౌస్ ఆఫ్ పబ్లికేషన్స్
3-506, అప్సాఫుర్, ఉండవల్లి సెంటర్, తాడేపల్లి మండలం, గుంటూరు జిల్లా-522 501

వ్యాఖ్యాతలన్నారు.

ప్రజలను పెద్దయెత్తున సమీకరించి మిలిటెంట్‌గా దాడులు చేయడానికి వెనకాడని దూదు మియాకు వ్యతిరేకంగా డన్‌లప్ అనే నీలిమందు ప్లాంటర్ కంపెనీ అధికారులను, జమీందారులను సమీకరించాడు. ఇది దాడులు, ఎదురుదాడులు, క్రిమినల్ కేసులకు దారితీసిన వైనం నశీర్ అహమ్మద్ తన 'ముస్లిం ప్రజా పోరాటాలు' పుస్తకంలో చక్కగా వివరించారు. పోలీసు యంత్రాంగం ఈ ప్లాంటర్ తొత్తులుగా మారి దూదుమియాపైన తప్పుడు కేసులు పెట్టి సతాయించిన విషయాన్ని ఈ ఘర్షణపైన విచారణ జరిపిన బ్రిటిష్ అధికారులు సహితం గుర్తించారు.

1857 సంగ్రామం గురించి చాలా తెలిసిన వారికి సహితం తెలియనిది ఏమిటంటే ఆ పోరాటంలో ఫరాజీలు చురుగ్గా పాల్గొన్నారని. అప్పటికి పది సంవత్సరాలు ముందే 50 వేల అనుచరగణం ఉన్నట్టు కంపెనీ పాలకులే గుర్తించిన ఫరాజీ ఉద్యమం 1857 సంగ్రామంలోని ప్రధాన ప్రజా ఉద్యమం. తక్కిన పాయలెక్కువగా అప్పటికప్పుడు ఏర్పడిన చిన్న చిన్న బృందాలు, లేక సంస్థానాధీశుల సైనిక బృందాలు. అప్పటికే సంఘటితంగా ఉండి కంపెనీ పాలన మీదా జమీందార్ల మీదా అనేక పోరాటాలు చేసిన ఫరాజీలు ఆ తిరుగుబాటులో పాల్గొనడం బ్రిటిష్‌వారిని చాలా కలవరపెట్టిందనడానికి గల నిదర్శనాలు నశీర్ అహమ్మద్ అనేకం ఉటంకించారు. అందులో ప్రధానమైనది దూదుమియాను ఒక సంవత్సరన్నర కాలం నిర్బంధించి 1857 తిరుగుబాటును మొత్తంగా అణచివేసే దాకా విడిచిపెట్టకపోవడం.

1857 తిరుగుబాటు చల్లారిన తరువాత కూడా ఫరాజీల పోరాటం కొనసాగింది. దాదాపు 19వ శతాబ్దం చివరి భాగం దాకా సజీవంగానే కాక చురుకుగానూ ఉంది. అయితే వహాబీల లాగ

వీరు కూడా 'పరిశుద్ధ ఇస్లాం'కు తమను తాము ప్రతినిధులుగా భావించుకోవడం వల్ల, పరిశుద్ధ ఇస్లాంను ఈ గడ్డ మీద అప్రతిహతంగా నిలబెట్టాలనుకోవడం వల్ల, ఇతర మతస్తులనే కాదు, ముస్లింలను సహితం చాలావరకు దూరం చేసుకున్నారు. తమతో ఏకీభవించిన ముస్లిం ప్రజలనే కాదు, మౌల్వీలను సహితం కించపరచడం వల్ల తమ మతంలోనే ధార్మిక విషయంలో ఒంటరి వారయ్యారు. ఈ బలహీనత ఫరాజీ ఉద్యమానికి నష్టదాయకమయింది.

మోప్లా పోరాటం

వహాబీ, ఫరాజీ ఉద్యమాలతో సమాంతరంగా సాగి వాటి కంటె ఎక్కువ కాలం మనగలిగిన 'ముస్లిం' రైతాంగ పోరాటం మోప్లా పోరాటం. కేరళ రాష్ట్రం ఉత్తర భాగాన ఉన్న మలబారులో ముస్లింలు అధిక సంఖ్యలో నివసిస్తారు. మోప్లా అనేది మలబారుకు చెందిన ముస్లింలను మలయాళ భాషలో పిలిచే పేరు. మలబారులోని భూ సంబంధాలలో మోప్లాలు అడుగున ఉన్న రైతులు, కూలీలు కాగా భూమి ముఖం ఎన్నడూ చూడకుండా రైతు కష్టం మీద బతికే 'జెన్మి' (భూస్వామి) హిందూ అగ్రకులాలకు చెందినవాడు. రైతులలో 70 శాతం మోప్లాలు కాగా, భూమిలో 40 శాతం జెన్మిలది. మైసూరు రాజు టిప్పు సుల్తాన్ మలబారును జయించినప్పుడు ఈ 'జెన్మి'ల హక్కులు తొలగించి రైతులకే భూమిమీద హక్కు కల్పించాడు. 1799లో నాల్గవ మైసూరు యుద్ధంలో టిప్పు ఓడిపోయి మలబారు తూర్పు ఇండియా కంపెనీ హస్తగతం అయిన తరువాత జెన్మిల అధికారాన్ని కొత్త రూపంలో తిరిగి ప్రవేశపెట్టడం జరిగింది. కొంతకాలం స్వేచ్ఛ, హక్కులు రుచిచూసిన మోప్లా రైతాంగం జెన్మిల మీద, వారి అధికారాన్ని నిలబెట్టిన బ్రిటిష్ వారి మీద తిరుగుబాటు చేశారు. 1800లో మొదలయిన ఈ తిరుగుబాటు 1922 దాకా సాగింది. 'భూస్వాముల మీద ప్రారంభమైన ఈ తిరుగుబాటు భూస్వాముల మద్దతుదారులు, బ్రిటిష్ పోలీసులు, న్యాయస్థానాలు, ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ పాలకులు, చివరికి బ్రిటిష్ సైనికులు, అధికార్ల మీద' ఎక్కుపెట్టబడింది అని చారిత్రక పరిశోధనల ఆధారంగా నశీర్ అహమ్మద్ అంటారు.

మొట్టమొదటి చర్యగానే మోప్లాలు జార్జి వాడెల్ అనే తూర్పు ఇండియా కంపెనీ అధికారిని హతమార్చారు. దానికి ప్రతీకారంగా కంపెనీ బలగాలు ముగ్గురు మోప్లా నాయకులను కాల్చి చంపారు. దానితో కొంతకాలం స్తబ్దం అయిన మోప్లా తిరుగుబాటు 1821 నుండి మళ్లీ విజృంభించింది. 1921లోగా 51 పోరాటాలు జరిగాయని బ్రిటిష్ పరిశోధకులు లెక్కపెట్టారు.

ఉర్దూలో మౌల్వీ లేక ముల్లా అనే మతగురువును మోప్లాలు మాట్లాడే మలయాళంలో తంగల్ అంటారు. తంగల్‌ల నాయకత్వంలో భూస్వాములయిన జెన్మిలపైన, వారిని కాపాడుతున్న తూర్పు ఇండియా కంపెనీ పైన పోరాటం చేయడం తమ ధార్మిక విధి అని మోప్లాలు భావించారు. ఖురాన్ అటువంటి పోరాటాన్ని బోధిస్తుందని నమ్మారు. ఈ విధంగా జెన్మిలకూ, వారి సంరక్షకులకూ వ్యతిరేకంగా మోప్లా రైతాంగం చేసిన పోరాటానికి ధార్మిక స్వభావం వచ్చింది.

పోరాటంలోకి దిగిన మోప్లాలు కర్మకాండను పోలిన తంతు నిర్వహించేవారని నశీర్ అహమ్మద్ సవివరంగా చెప్తారు. శత్రువుకు సజీవంగా చిక్కకూడదన్న నిర్ణయం కారణంగా మరణమే వారి అంతిమ మజిలీ. అందుకే పోరాటంలోకి పోయేముందే ఆస్తిని భార్య, పిల్లలకు పంచేసి, భార్యకు విడాకులిచ్చేవారు. ఒకరికంటె ఒకరు బలవంతులయిన శత్రువులనెంచుకొని ద్వంద్వ యుద్ధానికి సవాలుచేసి తాము చచ్చేదాకా శత్రు సంహారం చేసేవారు. 1821–1921 మధ్య జరిగిన ఈ 51

పోరాటాలలో ఒక్కదాని వివరాలైనా ఇక్కడ ఇవ్వడం ఉచితంగా ఉంటుంది.

ఈ తిరుగుబాటు 1849 ఆగస్టు 25న మొదలయింది. అతన్ గురుక్కల్ అనే తంగల్ నాయకత్వంలో జరిగింది. రైతాంగాన్ని పీడిస్తున్న పండిక్కడ్ నంబూద్రి అనే జెన్మి కచ్చేరి మీదికి అతను 15 మందితో వెళ్లి అక్రమ వసూళ్లను ప్రశ్నించాడు. జెన్మి జారుకున్నాడు. మోప్లాలు అక్కడి నుండి ఆ జెన్మికి అధిపతి అయిన మంజేరి రాజా భవనం మీదికి పోయారు. వారి రాక గురించి తెలుసుకున్న బ్రిటిష్ సైనికులు, పోలీసులు రాజాకు అండగా మంజేరికి బయలుదేరారు. కానీ మోప్లాల దాడికి సైనికులు తట్టుకోలేక పరారయ్యారు.

ఆ తరువాత మోప్లాలు తమ మార్చ్ కొనసాగించారు. వేరే ఊర్ల నుండి వచ్చిన మోప్లాలు వారితో చేరడంతో వారి సంఖ్య పెరిగింది. దారిలో ముస్లింలే కాక ముస్లిమేతర రైతాంగం సహితం వారికి తిండి, నీళ్లు, వసతి ఏర్పాటు చేశారు. వారిని అట్లాగే సాగనిస్తే పెద్ద తిరుగుబాటు జరగ గలదని గ్రహించిన కంపెనీ సైనికులు పెద్దయెత్తున సమీకృతమై మోప్లాల పైన దాడిచేశారు. భీకరంగా సాగిన ఈ పోరులో 64 మంది మోప్లాలు చనిపోయారు. బ్రిటిష్ సైనికులు అయిదుగురు మాత్రమే చనిపోయారు.

అయితే మోప్లాలది కేవలం తమను పీడిస్తున్న జెన్మిల మీద పోరాటం కాదనీ, తూర్పు ఇండియా కంపెనీ పాలనను అంతం చేసే ఆలోచనా వారిలో ఉండిందనీ గుర్తించడానికి నిదర్శనం ఏమిటంటే 1857 తిరుగుబాటు ప్రారంభం అయిందని తెలియగానే వారు కనబరచిన స్పందన. ఉత్తర హిందుస్థానంలో తిరుగుబాటు మొదలయింది, ఇక మనం కూడా కదలాలి అని మలబారు ప్రాంతంలో వారు ప్రచారం మొదలుపెట్టారు. అయితే ఆదిలోనే ఈ విషయాన్ని బ్రిటిష్ పాలకులు పసిగట్టి ఈ ప్రయత్నానికి పూనుకున్న నాయకులను అరెస్టుచేసి జైలులో పడేశారు.

1920ల నాటికి మోప్లా తిరుగుబాటు కాంగ్రెస్ వారు చేపట్టిన ఖిలాఫత్ ఉద్యమంలో భాగమైన వైనం, సహాయ నిరాకరణోద్యమం ద్వారా గాంధేయ రాజకీయాలలో భాగమైన వైనం, అయితే తమ పద్ధతిలో దానికి మిలిటెంట్ రూపం ఇచ్చి పెద్దయెత్తున తిరగబడి బ్రిటిష్ పాలనా యంత్రాంగాన్ని తరిమేసి 'ఖిలాఫత్' రాజ్యాన్ని ఒక ప్రాంతంలో ఏర్పాటు చేసిన వైనం, తరువాత బ్రిటిష్ పాలకులు వారిపైన విరుచుకుపడి అతి క్రూరంగా వేల మందిని చంపి ఆ పోరాటాన్ని అణిచిన వైనం, నశీర్ అహమ్మద్ మాటలలోనే 'ముస్లిం ప్రజా పోరాటాలు' పుస్తకంలో చదివితే బాగుంటుంది.

ఇది స్వాతంత్ర్య పోరాటాలుగా గుర్తింపు పొందని ముస్లిం ప్రజల విషయం కాగా, గుర్తింపు పొందిన పోరాటాలలో ముస్లింల పాత్రను తక్కువచేసి చెప్పడం లేదా అసలే కనుమరుగు చేయడం జరిగిందని నశీర్ అహమ్మద్ అభియోగం. మొదటి స్వాతంత్ర్య సంగ్రామంగా గుర్తింపు పొందిన 1857 తిరుగుబాటులో లోతుగా పాల్గొన్నప్పటికీ లక్ష్మీబాయి, తాంతియాతోపేలతో సమానంగా గుర్తింపు పొందని ముస్లింల గురించి పైన చూశాం.

అష్ఫాఖుల్లాను ఎందుకు తక్కువచేశారు?

హిందుస్థాన్ రిపబ్లికన్ అసోసియేషన్ సభ్యుడు, కాకోరి కుట్ర కేసులోని ఏకైక ముస్లిం ముద్దాయి అయిన అష్ఫాఖుల్లా ఖాన్ గురించి నశీర్ అహమ్మద్ రాసిన చిన్న పుస్తకం చదివిన వారెవరినైనా, అష్ఫాఖుల్లా ఖాన్ వేరే ఏ రకంగానూ భగత్‌సింగ్‌కూ, చంద్రశేఖర్ ఆజాద్‌కూ తీసిపోకున్నా కేవలం

ముస్లిం అయినందుకు ఎదుర్కున్న అనుమానాలూ, సందేహాలూ బాధించక మానవు. అప్పటికే విప్లవకారుడిగా పేరుప్రతిష్ఠలు సంపాదించుకున్న రాంప్రసాద్ బిస్మిల్ తన ఊరివాడే అయినా అతనికి తనపైన నమ్మకం కలిగించి హిందుస్థాన్ రిపబ్లికన్ అసోసియేషన్‌లో సభ్యత్వం పొందడానికి అష్ఫాఖుల్లా ఖాన్ చాలా అవమానాన్ని భరించవలసి వచ్చింది. ఆ 'విప్లవకారుడు' ముస్లింలను అనుమానించడం తన హక్కయినట్లు ప్రవర్తించగా, అతనిని మంచి చేసుకొని, అతని మనసు గెలుచుకొని, ఆ సంస్థలో తానూ సభ్యత్వం పొందడానికి అష్ఫాఖుల్లా చాలా కష్టపడవలసి వచ్చింది. గాంధీ మార్గాన్ని తిరస్కరించిన పోరాటకారులందరిలోకీ భగత్‌సింగ్ ఎక్కువ గౌరవం పొందడానికి కారణం అతను లౌకికవాది, ప్రజాతంత్రవాది, సమసమాజవాది కావడం, తన లక్ష్యాల కోసం చిరునవ్వుతో ఉరికంబం ఎక్కడం. కాని భగత్‌సింగ్ కంటే నాలుగేళ్ల సీనియర్ అయిన అష్ఫాఖుల్లా ఖాన్ ఆలోచనలలోనూ ఆ లక్షణాలన్నీ ఉన్నాయి. అతనూ 27వ ఏట నిశ్చల చిత్తంతో ఉరికంబం ఎక్కాడు. అయినప్పటికీ 'ముస్లిం' అన్న ముద్రను జయించనిదే అతనికి విప్లవకారుల బృందంలో చోటు లభించలేదు. ముస్లిం అయినందుకే స్వాతంత్ర్య పోరాటకారుల జాబితాలో ఉచిత స్థానం లభించలేదు. 'ఈ పరిస్థితి ఆనాడు ఒక్క అష్ఫాఖాన్‌కు మాత్రమే పరిమితం కాలేదు. మాతృదేశం కోసం ప్రాణాలు తృణప్రాయంగా భావించిన ముస్లిం విప్లవకారులలో పలువురికి ఈ చేదు అనుభవాలు తప్పలేదు' అన్న నశీర్ అహమ్మద్ వ్యాఖ్య సగటు పాఠకులకు సిగ్గు కలిగించక మానదు.

సమీక్ష ఎక్కడో ఒకచోట ఆపాలి కాబట్టి ఇక్కడ ఆపుతాను. నశీర్ అహమ్మద్ జాతీయోద్యమ రాజకీయాలలో ముస్లింల పాత్ర గురించి, స్థానం గురించి జరిగిన పరిశోధనను లోతుగానే అధ్యయనం చేశారు. ఆంధ్రప్రదేశ్‌కు సంబంధించినంతవరకు స్వయంగా కొంత విషయ సేకరణ కూడా చేశారు. చరిత్ర చీకటి కోణాలలో ఉండిపోయిన అనేకుల గురించి సమాచారం అందించారు. ముస్లిం స్త్రీల పాత్ర గురించి, ఆంధ్రప్రదేశ్ భూభాగానికి చెందిన ముస్లింల గురించి విడిగా సమాచారం ఇచ్చారు. 2005లో ప్రచురించిన భారత స్వాతంత్ర్య సమరం– ముస్లిం యోధులు (ప్రథమ భాగం)లో ఇచ్చిన సమాచారాన్ని బట్టి, ఆయన ఇప్పుడు స్వాతంత్ర్య పోరాటంలో ముస్లింల పాత్ర గురించే కాక స్వాతంత్ర్యానంతరం సమాజంలో ముస్లింల స్థితిగతుల గురించి, స్వాతంత్ర్యానికి పూర్వమూ, అనంతరమూ కూడా ముస్లింల గురించి హిందువులలో నెలకొని ఉన్న అపోహల గురించి రచనలు చేపడుతున్నట్టు తెలుస్తున్నది. ఇది ఆహ్వానించదగ్గ ప్రయత్నం.

దానితోబాటు దేశభక్తి, స్వాతంత్ర్య ఉద్యమం మొదలయిన మాటలనే మైనారిటీల దృక్కోణం నుండి విమర్శనాత్మకంగా పరిశీలించే ప్రయత్నం కూడా నశీర్ అహమ్మద్ ఏదో ఒకరోజు మొదలుపెడతారని ఆశిద్దాం. ఇప్పటివరకు చేసిన రచనలలో ఆయన ఈ మాటలకు 'ప్రధాన రాజకీయ స్రవంతి'లో ఉన్న అర్థాన్నే స్వీకరించారు. ఉదాహరణకు బ్రిటిష్ పాలన అంతం కావాలని కోరుకుంటూనే బ్రిటిష్ వారి నిష్క్రమణ తరువాత ముస్లింలకు వేరే భూభాగం కావాలని కోరుకున్న వారెవ్వరి ప్రస్తావనా ఈ రచనలలో లేదు. వారిది స్వాతంత్ర్య పిపాస ఎందుకు కాకుండా పోయింది? ఇండియా ఆనాడు విడిపోకుండా ఉండడం అసాధ్యమా, విడిపోవడం వల్ల నష్టమే ఎక్కువ జరిగిందా అన్న ప్రశ్నలను నేనిక్కడ చర్చించడం లేదు. అదెట్లాగున్నా, అల్లమా ఇక్బాల్ వంటివారూ మహమ్మద్ ఆలీ జిన్నా వంటివారూ దేశభక్తులు కారనీ, వారిది స్వాతంత్ర్య పిపాస కాదనీ అనగలమా?